

Relaties tussen opvoedgedrag van moeders en vaders en de verandering in externaliserend gedrag tijdens de adolescentie

Bachelorthesis
Universiteit Utrecht

Studenten:	Marlijn Kodde	4257286
	Tamara Luijer	3612228
	Jean-Luc Pylyser	4105583
	Iris Smit	4213769
Naam cursus:	Bachelorthesis	
Cursuscode:	200600042	
Werkgroepdocente:	Amaranta de Haan	
Werkgroepnummer:	22	
Groep:	3	
Inleverdatum:	12-6-2014	

Abstract

Het doel van deze studie is te onderzoeken hoe opvoeden van moeders en vaders is gerelateerd aan de verandering in externaliserend gedrag van adolescenten over twee jaar. Hierbij is gekeken naar positieve opvoedgedragingen (warmte en autonomie ondersteuning) en negatieve opvoedgedragingen (overreactieve discipline en laksheid). Bij de studie is rekening gehouden met de stabiliteit van het externaliserend gedrag door op twee momenten te meten (T1 = 2007, T2 = 2009). De steekproef bestond uit adolescenten (T1: $N = 475$, M leeftijd = 13.5, $SD = 1.15$, 52.2% meisjes en 47.8% jongens; T2: $N = 433$, M leeftijd = 15.5, $SD = 1.17$, 52.9% meisjes en 47.1% jongens) en hun ouders. Alle onderzoeksgegevens zijn door middel van zelfrapportage verkregen. Resultaten: Stapsgewijze regressie-analyses lieten zien dat overreactieve discipline en laksheid van moeders waren gerelateerd aan een toename in externaliserend gedrag. Negatief opvoedgedrag van vaders, en positief opvoedgedrag van moeders en vaders waren niet gerelateerd aan veranderingen in externaliserend gedrag. De uiteindelijke conclusie die hieruit getrokken kan worden, is dat met name negatief opvoedgedrag van moeders belangrijk is voor veranderingen in externaliserend gedrag tijdens de adolescentie.

Steekwoorden: externaliserend gedrag, adolescenten, opvoeding, moeders en vaders, longitudinale relaties

Abstract

The goal of this study is to examine how parenting of mothers and fathers is related to the change in the externalizing behavior of adolescents over two years. We looked at positive parenting practices (warmth and autonomy granting) and negative parenting practices (overreactive discipline and laxness). In this study we took into account the stability of externalizing behavior by measuring on two moments (T1 = 2007, T2 = 2009). The sample consisted of adolescents (T1: $N = 475$, M age = 13.5, $SD = 1.15$, 52.2% girls and 47.8% boys; T2: $N = 433$, M age = 15.5, $SD = 1.17$, 52.9% girls and 47.1% boys) and their parents. All research data was obtained by self-reports. Results: Stepwise multivariate regression-analyses showed that overreactive discipline and laxness of mothers were related to an increase in externalizing behavior. Negative parenting practices of fathers, and positive parenting practices of mothers and fathers were not related to a change in externalizing behavior. The final conclusion that can be drawn from this research, is that particularly negative parenting practices of mothers is important for changes in externalizing behavior during adolescence.

Keywords: externalizing behavior, adolescents, parenting, mothers and fathers, longitudinal relations

Relaties tussen opvoedgedrag van moeders en vaders en de verandering in externaliserend gedrag tijdens de adolescentie

Externaliserend probleemgedrag is de meest voorkomende en hardnekkige vorm van onaangepastheid in de adolescentie, en met name tijdens de eerste fase van de adolescentie neemt het externaliserend gedrag toe (Bongers, Koot, Van der Ende, & Verhulst, 2004; De Haan, Prinzie, & Deković, 2010). Diverse studies tonen aan dat deze gedragsproblemen, die diverse vormen van agressie en regeloverschrijdend gedrag omvatten, gerelateerd zijn aan schadelijke ontwikkelingsuitkomsten, zoals slechte schoolprestaties, een verhoogd risico op schooluitval, afwijzing van leeftijdsgenoten (Dodge & Pettit, 2003; Martino, Ellickson, Klein, McCaffrey, & Edelen, 2008), en op lange termijn verslaving, verstoorde familierelaties en criminele activiteiten (Henderson, Dakof, Schwartz, & Liddle, 2006; Martino et al., 2008). Tevens is er een kans dat externaliserend probleemgedrag een voorspellende waarde heeft voor het ontwikkelen van een stoornis in de volwassenheid, bijvoorbeeld depressies of stemmingsstoornissen (Hofstra, Van der Ende, & Verhulst, 2002; Martino et al., 2008). Het is belangrijk om tijdens de eerste fase van de adolescentie de verandering in externaliserend gedrag te onderzoeken, omdat in deze fase externaliserend gedrag toeneemt (Bongers et al., 2004; De Haan et al., 2010).

Het gedrag van ouders heeft een belangrijke impact op diverse probleemgedragingen (Barnes, Hoffman, Welte, Farrell, & Dintcheff, 2006) en de wijze van opvoeden wordt gezien als een van de grootste voorspellers van externaliserend gedrag (De Haan et al., 2012; Kiesner, Dishion, & Poulin, 2001; Prinzie et al., 2003). Opvoeding kan hierbij gezien worden als een onderdeel van het hele proces van interacties tussen kind en zijn omgeving, wat leidt tot een bepaalde ontwikkelingsuitkomst (Sameroff & MacKenzie, 2003). Ondanks dat onderzoekers veronderstellen dat ouders tijdens de adolescentie minder invloed uitoefenen op het externaliserend gedrag van hun kinderen (Bradley & Corwyn, 2013), blijven ouders belangrijk om steun te geven aan hun kinderen bij het streven naar sociaal competent gedrag (Henderson et al., 2006; Raboteg-Šarić, Rijavec, & Brajša-Žganec, 2001), zelfstandigheid (De Haan et al., 2012) en het niet meer afhankelijk hoeven zijn van meningen en adviezen van hun ouders (Raboteg-Šarić et al., 2001). Tot slot, hoewel er in verhouding meer kennis is over het opvoedgedrag van moeders, dient opgemerkt te worden dat vaders relevant bijdragen aan de ontwikkeling van adolescenten (De Haan et al., 2012). Daarom is het belangrijk om het opvoedgedrag van beide ouders te onderzoeken (Lansford, Laird, Pettit, Bates, & Dodge, 2013; Prinzie, Van der Sluis, De Haan, & Deković, 2010; Stolz, Barber, & Olsen, 2005). In deze studie zal om genoemde argumenten onderzoek worden gedaan naar de samenhang tussen vier opvoedvariabelen

enerzijds, namelijk warmte, autonomie ondersteuning, overreactiviteit en laksheid en de mate van externaliserend gedrag bij adolescenten anderzijds.

Positief opvoedgedrag en externaliserend gedrag tijdens de adolescentie

Warmte en autonomie ondersteuning worden algemeen beschouwd als positieve opvoedgedragingen (Eisenberg et al., 2005). Warmte als opvoedingsgedrag omvat onder andere steun, genegenheid, affectie en troost. Ouderlijke warmte wordt gezien als van fundamenteel belang voor een gezonde hechting van het kind aan zijn primaire verzorgers (Bowlby, 1982; Buist, Deković, Meeus, & van Aken, 2004). Warmte beschrijft de mate waarin ouders een affectieve omgeving creëren, die het kind aanmoedigt tot het ontdekken en het zich eigen maken van steeds weer nieuwe fysieke, cognitieve en sociale mogelijkheden. Warmte wordt in verband gebracht met het ontwikkelen van een grotere sociale competentie en een betere psychosociale aanpassing, die tevens beschermfactoren zijn tegen een eventuele toename van externaliserend probleemgedrag (Deković, Janssens, & Van As, 2003). Autonomie ondersteuning houdt in dat de ouders de individuatie van de adolescent aansporen door de adolescent meer te betrekken bij beslissingen die worden gemaakt met betrekking tot het gezin (Kunz & Grych, 2013; Spear & Kulbok, 2004). Het bereiken van gedragsmatige autonomie is een belangrijke ontwikkelingstaak tijdens de adolescentie. Om als adolescent autonomie te verwerven, is het van belang dat ouders toegeven aan de autonomie-wens van hun kind (Lansford et al., 2013). Adolescenten waarvan de ouders autonomie aansporen, hebben een grotere kans op meer individuatie, positievere ontwikkelingsuitkomsten en meer psychologische competentie dan adolescenten waarvan de ouders dit niet doen (Spear & Kulbok, 2004; Steinberg & Silk, 2002; Stolz et al., 2005).

Empirische studies tonen aan dat ouderlijke warmte van ouders gerelateerd is aan minder externaliserend gedrag tijdens de adolescentie (Denham et al., 2000; Feinberg & Heterington, 2001; Lopez & Brennan, 2000; Caspi et al., 2004; Rothbaum & Weisz, 1994). Nog onduidelijk in deze onderzoeken is hoe externaliserend gedrag door de adolescentiefase heen mogelijk afneemt door de warmte die ouders aan hun kinderen tonen. In andere studies hebben adolescenten waarvan de ouders veel autonomie ondersteuning tonen een verminderde kans op externaliserend gedrag (Kunz & Grych, 2013; Reitz, Deković, & Meijer, 2006). Adolescenten waarvan de ouders daarentegen weinig autonomie ondersteuning bieden, laten een vergrote kans op externaliserend gedrag zien (Chen, 2010; Kerr & Stattin, 2000; Kunz & Grych, 2013; Reitz et al., 2006; Spear & Kulbok, 2004). Deze resultaten worden echter alleen gevonden wanneer er gekeken wordt naar cross-sectioneel onderzoek. Wanneer longitudinaal onderzoek wordt gedaan, worden er geen relaties gevonden tussen autonomie ondersteuning en een afname van externaliserend gedrag (Chen, 2010; Reitz et al., 2006).

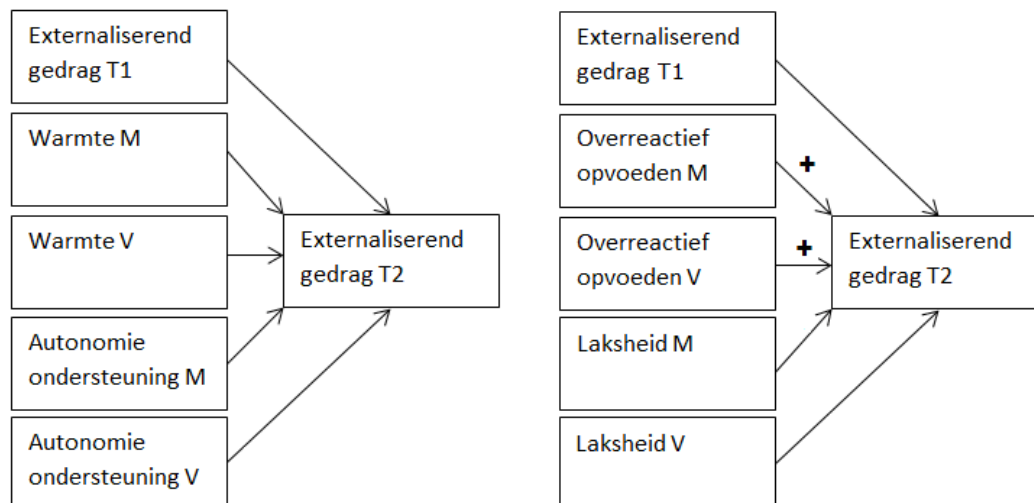
Negatief opvoedgedrag en externaliserend gedrag tijdens de adolescentie

Negatieve opvoedingsdiscipline kan worden onderverdeeld in overreactief, dwingend en autoritair gedrag enerzijds, en laks, toegeeflijk en inconsequent gedrag anderzijds (Lahey, Moffit, & Capsi, 2003). Overreactief opvoedgedrag is een belangrijke risicofactor die kan bijdragen aan een toename van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten (De Haan et al., 2010; De Haan et al., 2012; Prinzie, Onghena, & Hellinckx, 2007). Overreactiviteit is een ineffectieve manier van disciplineren waarbij ouders de neiging hebben op een ongeduldige en afkerige manier op het al dan niet problematische gedrag van hun kind te reageren. Dit gaat voornamelijk gepaard met woede, frustratie, gemeenheid en irritatie. Daarbij is het conceptueel vergelijkbaar met coërcief, dwingend ouderschap waarbij ouders het kind bedreigen en beledigen, en zelfs fysieke straffen geven (Arnold, O'Leary, Wolff, & Acker, 1993; Irvine, Biglan, Smolkowski, & Ary, 1999; Prinzie et al., 2007; Prinzie et al., 2010). Net als een overreactieve opvoedingsdiscipline wordt laksheid geassocieerd met externaliserend probleemgedrag (Lahey, Moffit, & Capsi, 2003). Laksheid is een ineffectieve manier van disciplineren waarbij ouders op een inconsequente manier opvoeden en niet in staat zijn geschikte consequenties te bedenken voor het gedrag van hun kinderen. Denk hierbij aan het niet in standhouden en naleven van regels en gedragsnormen voor het gedrag van kinderen (Arnold et al., 1993; Halgunseth, Perkins, Lippold, & Nix, 2013).

Cross-sectionele onderzoeken tonen aan dat wanneer ouders, merendeel moeders, meer overreactief opvoedgedrag vertonen, adolescenten op hetzelfde moment meer externaliserende problemen laten zien (Aquilino & Supple, 2001; Prinzie et al., 2003, Prinzie et al., 2010). Bovendien is overreactieve discipline gerelateerd aan de verandering in externaliserend gedrag. Uit longitudinale onderzoeken blijkt immers dat externaliserend gedrag minder afneemt wanneer zowel moeders als vaders meer overreactief opvoeden (De Haan et al., 2010; Deković et al., 2003; Van den Akker, Deković, & Prinzie, 2010). In bovenstaande empirische studies komt naar voren dat de laatste jaren steeds meer data van vaders wordt geïntegreerd. Naast studies van overreactiviteit laten andere cross-sectionele onderzoeken zien dat wanneer ouders een lakse opvoedingsstrategie hanteren gedurende de opvoeding, dit gerelateerd is aan meer externaliserend gedrag tijdens de adolescentie (Irvine et al., 1999; Lengua, 2006; Pederson & Fite, 2014;). Daarentegen zijn er tevens longitudinale onderzoeken gedaan die uitwijzen dat er geen relatie bestaat tussen een lakse opvoeding en een toename in externaliserend gedrag (Edens, Skopp, & Cahill, 2008; Prinzie et al., 2003; Prinzie et al., 2007). Uit bovenstaande empirische studies blijkt dat de laatste jaren vaders steeds vaker worden betrokken bij onderzoeken naar de relatie tussen laksheid en externaliserend gedrag. Echter, de overgrote meerderheid van de onderzoeken is gebaseerd op enkel gegevens van moeders.

Onderzoeksvragen en hypothesen

De onderzoeksvraag van deze studie is: In hoeverre zijn warmte, autonomie ondersteuning, overreactieve discipline en laksheid van moeders en vaders gerelateerd aan de verandering in externaliserend gedrag tijdens de adolescentie? Verwacht wordt dat overreactieve discipline van moeders en vaders gerelateerd is aan een toename in externaliserend gedrag (De Haan et al., 2010; Deković et al., 2003; Van den Akker, Deković, & Prinzie, 2010). Daarentegen wordt er geen relatie verwacht tussen autonomie ondersteuning van moeders en vaders en een afname van externaliserend gedrag (Chen, 2010; Reitz et al., 2006), en tussen laksheid van moeders en vaders en een toename in externaliserend gedrag (Edens et al., 2008; Prinzie et al., 2003; Prinzie et al., 2007). Voor warmte van moeders en vaders is nog onduidelijk of dit opvoedgedrag gerelateerd is aan een afname van externaliserend gedrag (zie figuur 1).

Figuur 1. Conceptueel model van de relatie tussen opvoedgedrag en externaliserend gedrag binnen twee jaar van de adolescentie.

Noot: M = moeders, V = vaders

Methoden

Procedure en participanten

Dit onderzoek maakt deel uit van het longitudinaal Vlaams Onderzoek over Ouderschap, Persoonlijkheid en Ontwikkeling (FSPPD), dat begon in 1999 (Prinzie et al., 2003). Het betreft een onderzoek met een aselechte steekproef van kinderen op basisscholen, waarbij de deelnemers geworven zijn door middel van een gestratificeerde steekproef. Strata is getrokken op basis van geografische locatie, sekse en leeftijd van de kinderen. Van de 800 uitgenodigde gezinnen hebben er 599 gezinnen deelgenomen in 1999. Alle onderzoeksgegevens zijn verzameld door middel van vragenlijsten. Deze zijn naar de deelnemers opgestuurd, waarna zij de vragenlijsten zelfstandig thuis konden invullen. Het eerste meetmoment was in 1999 en daarop volgden zes follow-up meetmomenten in de jaren 2000, 2001, 2004, 2007 en twee keer in 2009. Het

opleidingsniveau van vaders (V) en moeders (M) was in 1999 respectievelijk basisschool, $M = 0.9\%$, $V = 3.0\%$; middelbaar onderwijs, $M = 41.1\%$, $V = 43.3\%$; hoger beroepsonderwijs, $M = 45.2\%$, $V = 34.4\%$; universitair onderwijs, $M = 12.8\%$, $V = 19.2\%$. Het aantal thuiswonende kinderen varieerde van één tot zeven ($M = 2.4$) (Prinzie et al., 2003, 2004).

Voor het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van de gegevens van het opvoedgedrag van ouders en het externaliserend gedrag van adolescenten tijdens het vijfde meetmoment (2007; T1). Van het zesde meetmoment (2009; T2) zijn de gegevens van het externaliserend gedrag van adolescenten benut om uitspraken te kunnen doen over relaties tussen opvoedgedrag en de verandering in externaliserend gedrag. Tijdens T1 deden 481 moeders, 446 vaders en 475 kinderen mee in de leeftijd van 11 tot en met 16 jaar ($M = 13$ jaar en 6 maanden, $SD = 1.15$). Deze groep bestond uit 227 jongens (47.8%) en 248 meisjes (52.2%). Op het tweede meetmoment (T2) deden 433 kinderen mee in de leeftijd van 13 tot en met 18 jaar ($M = 15$ jaar en 6 maanden, $SD = 1.17$). Deze groep was verdeeld in 204 jongens (47.1%) en 229 meisjes (52.9%).

Analyseplan

Eerst is de kwaliteit van de data gecontroleerd, hierna worden er beschrijvende statistieken en bivariate correlaties besproken voor de variabelen externaliserend gedrag op T1 en T2, de vier opvoedvariabelen (warmte, autonomie ondersteuning, overreactiviteit en laksheid) en de achtergrondvariabelen (leeftijd en sekse). Hierna zijn vier stapsgewijze multivariate regressieanalyses uitgevoerd voor de verschillende opvoedvariabelen. Bij de eerste stap is steeds gekeken naar de stabiliteit van het externaliserend gedrag samen met de achtergrondvariabelen. Bij de tweede stap zijn de opvoedvariabelen toegevoegd aan ieder model. Dit alles maakt dat er onderzocht kan worden hoe het opvoedgedrag van moeders en vaders gerelateerd is aan de verandering in externaliserend gedrag.

Meetinstrumenten

Externaliserend probleemgedrag. De Nederlandse vertaling van de Youth Self-Report ([YSR] Achenbach, 1991, 2007; Verhulst, Van der Ende, & Koot, 1997) is gebruikt om adolescenten hun eigen probleemgedrag te laten beoordelen. De schaal bestaat uit twee subschalen met in totaal 36 items en meet het agressief gedrag (voorbeelditem: 'Ik val anderen lichamelijk aan') en delinquent gedrag (voorbeelditem: 'Ik steel buitenshuis'). Elk item is beoordeeld op een 3-puntenschaal (0 = niet waar, 1 = soms/enigszins waar of 2 = vaak/erg waar. Er waren geen items die omgepoold dienden te worden. De interne consistentie van de schaal was voldoende tot goed met een Cronbach's alfa bij T1 van $\alpha = .80$, en bij T2 van $\alpha = .82$. Tevens is de YSR een uitgebreid gevalideerd instrument dat voldoende validiteit heeft om het gedrag van kinderen te beschrijven (Vignoe, Bérubé, & Achenbach, 2000).

Warmte. Met behulp van de Parenting Practices Questionnaire ([PPQ] Locke & Prinz, 2002; Robinson, Mandlco, Olsen, & Hart, 1995; Schalenbourg & Verschueren, 2003) hebben zowel moeders als vaders over hun eigen warmte gerapporteerd. Deze schaal bestaat uit 11 items (voorbeelditem: 'Ik uit affectie door mijn kind te knuffelen, te zoenen en vast te houden'). De schaal bestaat uit 5 antwoordmogelijkheden (1 = nooit, 5 = altijd). Er dienden geen items omgepooled te worden. De interne consistentie van de items was goed met een Cronbach's alfa voor moeders van $\alpha = .84$ en voor vaders van $\alpha = .85$ voor T1. De testontwerpers geven aan dat de schaal indrukvalide is. Daarnaast is er een vorm van criteriumvaliditeit vastgesteld, namelijk concurrent validiteit (Locke & Prinz, 2002). Er is geen inhoudsvaliditeit bekend.

Autonomie ondersteuning. Autonomie ondersteuning is gemeten met behulp van zelfrapportages van moeders en vaders op de Mother Father Peer Scale 33 ([MFP33] Epstein, 1983). Deze schaal bestaat uit zeven items, die op basis van een 4-puntenschaal moet worden beoordeeld (1 = helemaal niet waar, 4 = helemaal waar). Een voorbeelditem is: 'Ik moedig mijn kind aan zijn/haar eigen beslissingen te nemen'. Er dienden geen items omgepooled te worden. De interne consistentie van deze schaal was voldoende tot goed. Bij T1 was de Cronbach's alfa voor moeders $\alpha = .80$ en voor vaders $\alpha = .81$. De validiteit van de MFP33 is nog niet voldoende onderzocht.

Overreactieve discipline en laksheid. Met behulp van de Nederlandse vertaling van de Parenting Scale hebben moeders en vaders gerapporteerd over hun eigen overreactiviteit en laksheid ([PS] Arnold, O'Leary, Wolff, & Acker, 1993). De items zijn opgebouwd als hypothetische situaties, waarbij het beste antwoord niet altijd duidelijk is. Dit zorgt ervoor dat de schattingen van ouders over de hoeveelheid of de ernst van de gedragingen van het kind minder waarschijnlijk worden vertekend (Arnold et al., 1993; Prinzie et al., 2007). De factor overreactiviteit bevat negen items en meet de neiging die ouders hebben om op een ongeduldige en afkerige manier ten opzichte van het al dan niet problematische gedrag van hun kind te reageren. Dit gaat voornamelijk gepaard met woede, frustratie, gemeenheid en irritatie. De factor laksheid bevat elf items en meet de mate waarin ouders op een consequente manier opvoeden en geschikte consequenties bedenken voor het gedrag van hun kinderen. Allebei de factoren worden op een zeven-punts Likert schaal gemeten. De schaal loopt uiteen van een grote waarschijnlijkheid om een alternatieve, effectieve disciplinestrategie te gebruiken (voorbeelditem overreactiviteit: 'Wanneer mijn kind zich misdraagt...' 'Spreek ik rustig tot mijn kind'; voorbeelditem laksheid: 'Ik ben het soort ouder dat...' 'Grenzen stelt aan wat mijn kind mag doen') tot een grote waarschijnlijkheid om een disciplinefout te maken (voorbeelditem overreactiviteit: 'Verhef ik mijn stem of roep ik'; voorbeelditem laksheid: 'Mijn kind laat doen wat hij/zij maar wil'). Ouders duiden aan wat het beste hun manier van handelen weergeeft tijdens de twee voorbije maanden. Er dienden in totaal negen

items omgepoold te worden, vijf voor overreactiviteit en vier voor laksheid. De interne consistentie binnen dit meetinstrument was voldoende tot goed. De Cronbach's alfa voor moeders op overreactiviteit en laksheid bij T1 was respectievelijk $\alpha = .78$ en $\alpha = .83$. Voor vaders bedroeg de Cronbach's alfa op overreactiviteit en laksheid bij T1 respectievelijk $\alpha = .81$ en $\alpha = .82$. De schaal is bovendien gevalideerd ten opzichte van gedragswaarnemingen van opvoeden (Arnold et al., 1993).

Resultaten

Kwaliteit van de data

Binnen de data van de Youth Self-Report, de Parenting Practices Questionnaire, de Mother Father Peer Scale 33 en de Parenting Scale zijn geen codeerfouten gevonden. Daarnaast zijn bij alle meetinstrumenten de missende waardes minder dan 5%. Mede is voor de missende waardes een ANOVA uitgevoerd om te kijken of adolescenten die op T2 niet hebben deelgenomen significant verschillen in externaliserend gedrag op T1 en op de verschillende opvoedvariabelen. Dit blijkt niet het geval te zijn, waardoor de kwaliteit van de data niet in gevaar komt.

Beschrijvende statistieken en bivariate correlaties

Gemiddelden en standaarddeviaties van het externaliserend gedrag en de opvoedvariabelen, en resultaten van de gepaarde steekproef t-toetsen zijn gepresenteerd in tabel 1. In de huidige steekproef bleek dat de adolescenten op T2 meer externaliserend gedrag vertoonden dan op T1. Daarnaast scoorden moeders hoger op warmte dan vaders, en scoorden vaders hoger op laksheid dan moeders. Moeders en vaders verschilden niet in autonomie ondersteuning en overreactiviteit.

In tabel 2 staan de correlaties tussen alle variabelen. Warmte van moeders was gerelateerd aan minder externaliserend gedrag op T1, maar niet op T2. Warmte van vaders was zowel op T1 als T2 gerelateerd aan minder externaliserend gedrag. Autonomie ondersteuning van moeders was significant gerelateerd aan minder externaliserend gedrag op T1, maar niet op T2. Vaders scoorden op autonomie ondersteuning niet significant op beide meetmomenten. Overreactiviteit van moeders en vaders waren gerelateerd aan meer externaliserend gedrag op beide meetmomenten. Laksheid bij moeders was gerelateerd aan meer externaliserend gedrag op T1 en T2. Vaders scoorden daarentegen op laksheid niet significant op beide meetmomenten. Tevens kwam uit de resultaten naar voren dat negatieve opvoedgedragingen sterker gerelateerd waren aan externaliserend gedrag dan positieve opvoedgedragingen. Daarnaast gold voor alle opvoedvariabelen dat wanneer moeders meer of minder van het opvoedgedrag rapporteerden, dit ook gerapporteerd was door vaders. Het externaliserend gedrag tussen de twee meetmomenten bleek een matige stabiliteit te hebben. Verder rapporteerden oudere adolescenten meer externaliserend gedrag op T2, maar waren er geen verschillen tussen jongens en meisjes op beide meetmomenten.

Hierom wordt leeftijd, maar niet sekse van de adolescent, als achtergrondvariabele meegenomen in de stapsgewijze regressieanalyses.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken en resultaten van de t-toetsen voor externaliserend gedrag en de opvoedgedragingen.

	Kinderen		Moeders		Vaders		Gepaarde steekproef t-toets	
	M	SD	M	SD	M	SD	t	df
Externaliserend gedrag T1	11.53	5.71					-3.74***	427
Externaliserend gedrag T2	12.62	6.24					-3.74***	427
Warmte			4.02	0.50	3.59	0.56	14.09***	437
Autonomie ondersteuning			3.16	0.47	3.13	0.47	0.87	439
Overreactiviteit			3.12	0.84	3.10	0.91	0.24	439
Laksheid			2.29	0.69	2.43	0.70	-3.34***	439

Noot. De t-toets voor het externaliserend gedrag is een vergelijking van het externaliserend gedrag op T1 en T2. De t-toets voor de opvoedgedragingen is een vergelijking tussen moeders en vaders.

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Relaties tussen opvoedgedrag moeders en vaders en externaliserend gedrag

In de eerste stap is er gekeken naar de verklaarde variantie in het model waarin externaliserend gedrag T1 en leeftijd zijn opgenomen. Hieruit bleek dat in totaal 26% van het externaliserend gedrag op T2 werd verklaard door het externaliserend gedrag op T1 en de leeftijd, $\Delta F(2, 392) = 70.39$, $p < .001$. Uit de coëfficiënten bleek dat de stabiliteit in externaliserend gedrag voornamelijk de variantie verklaarde, $B = .55$, $SE = .05$, $\beta = .50$, $p < .001$. Leeftijd was in mindere mate gerelateerd aan de verandering in externaliserend gedrag, $B = .40$, $SE = .23$, $\beta = .08$, $p < .10$.

Warmte. Warmte van moeders en vaders verklaarde geen significante hoeveelheid additionele variantie, bovenop de stabiliteit van externaliserend gedrag en leeftijd, $\Delta F(2, 389) = 0.18$, $p = .84$. Daarnaast was dit opvoedgedrag van zowel moeders als vaders geen significante voorspeller voor een verandering in externaliserend gedrag.

Autonomie ondersteuning. Autonomie ondersteuning van moeders en vaders verklaarde geen significante additionele variantie, bovenop de stabiliteit van externaliserend gedrag en leeftijd, $\Delta F(2, 390) = 0.19$, $p = .82$. Daarnaast was dit

opvoedgedrag van zowel moeders als vaders geen significante voorspeller voor een verandering in externaliserend gedrag.

Overreactiviteit. Overreactieve discipline van moeders en vaders verklaarde een significante hoeveelheid variantie in de verandering in externaliserend gedrag, bovenop de stabiliteit en leeftijd, $\Delta R^2 = .01$, $\Delta F(2, 390) = 2.63$, $p < .10$. Hierbij bleek dat enkel het opvoedgedrag van moeders was gerelateerd aan een toename in externaliserend gedrag, $B = .60$, $SE = .33$, $\beta = .08$, $t(390) = 1.81$, $p < .10$.

Laksheid. Laksheid van moeders en vaders zorgden niet voor een significante toename in verklaarde variantie, bovenop de stabiliteit en leeftijd, $\Delta F(2, 390) = 2.20$, $p = .11$. Toch bleek het opvoedgedrag van moeders een significante voorspeller te zijn voor een toename in externaliserend gedrag, $B = .69$, $SE = .39$, $\beta = .08$, $t(390) = 1.77$, $p < .10$.

Discussie en conclusies

In deze studie is onderzocht hoe warmte, autonomie-ondersteuning, overreactieve discipline en laksheid van moeders en vaders waren gerelateerd aan de verandering in externaliserend gedrag van adolescenten. De resultaten geven aan dat een hogere mate van overreactieve discipline en laksheid van moeders gerelateerd was aan een toename in externaliserend gedrag van adolescenten, bovenop de relatief sterke stabiliteit in externaliserend gedrag over de twee jaar. Het effect van overreactieve discipline op externaliserend gedrag zou verklaard kunnen worden doordat overreactieve discipline kan leiden tot een inconsistente opvoeding, een onvoorspelbare en onregelmatige omgeving voor de adolescent, en een verminderd gevoel van controle bij de ouders. Deze factoren kunnen de kans op externaliserend gedrag bij adolescenten vergroten (Prinz et al., 2013). Ouders met een hoge mate van overreactieve discipline hebben daarnaast een grote kans om dit externaliserend gedrag te bekrachtigen, waardoor de frequentie en intensiteit van het externaliserend gedrag toeneemt (Patterson, 1976). Eveneens tonen ouders, waarbij sprake is van een hoge mate van overreactieve discipline vaak veel verbale en psychologische agressie, wat adolescenten op hun beurt gemakkelijk gaan imiteren (Bandura & Huston, 1961). Dat lakse discipline aan de mate van externaliserend gedrag is gerelateerd, wordt mogelijk verklaard doordat adolescenten van ouders die lakse discipline vertonen, van jongs af aan onvoldoende leren omgaan met regels. Bovendien weten veel van deze adolescenten niet waar de grenzen liggen en internaliseren ze geen duidelijke normen en waarden (Gaertner, Fite, & Colder, 2010; Luyckx et al., 2011). Een andere verklaring zou kunnen zijn dat ouders die lakse discipline vertonen sneller toegeven aan het vertoonde wangedrag van kinderen. Dit wangedrag wordt hierdoor bekrachtigd, waardoor kinderen dit gedrag vervolgens tijdens de adolescentie in versterkte mate laten zien (Patterson, 1976; Prinz et al., 2003).

Resultaten van eerder onderzoek laten daarentegen ook voor de positieve opvoedgedragingen significante resultaten zien. Eerder onderzoek heeft zich echter vooral gericht op cross-sectioneel onderzoek, waarbij geen rekening is gehouden met de stabiliteit van externaliserend gedrag. Cross-sectioneel onderzoek kan daardoor relaties tussen opvoedgedragingen en externaliserend gedrag hebben overschat (Chen, 2010). In deze studie, waar wel rekening is gehouden met de stabiliteit, verklaart de stabiliteit van het externaliserend gedrag een behoorlijke variantie in externaliserend gedrag op T2. Hierdoor kan minder variantie verklaard worden door de opvoedgedragingen. Om beter inzicht te krijgen in hoe de verschillende opvoedgedragingen aan externaliserend gedrag zijn gerelateerd, werden in deze studie de correlaties met de resultaten uit de regressieanalyses vergeleken. De negatieve opvoedgedragingen van moeders zijn sterker gerelateerd aan externaliserend gedrag van adolescenten dan de positieve opvoedgedragingen. Bij vaders zijn zowel de positieve opvoedgedraging warmte alsook de negatieve opvoedgedraging overreactiviteit sterker gerelateerd aan externaliserend gedrag. Opvoeding is dus wel gerelateerd aan externaliserend gedrag, maar valt in het niet wanneer gekeken wordt naar de stabiliteit van het externaliserend gedrag.

Limitaties en suggesties voor toekomstig onderzoek

Ondanks de relevante bijdrage van de huidige studie, moet rekening worden gehouden met een aantal limitaties. Ten eerste zijn in dit onderzoek alle gedragingen door slechts één informant gerapporteerd. Hierdoor ontstaat het risico van gedeelde methode variantie, wat wil zeggen dat er ongewild een grotere samenhang is tussen de gemeten variabelen dan in werkelijkheid het geval is (Lindell & Whitney, 2001). Een tweede limitatie betreft de meting van externaliserend gedrag. De YSR dekt niet alle deviante gedragingen. Daarentegen wordt de YSR in veel studies gebruikt en vergemakkelijkt de YSR daardoor het vergelijken van resultaten met andere studies. Om een nog betrouwbaarder beeld van externaliserend gedrag van adolescenten te verkrijgen, zou men in toekomstig onderzoek gebruik kunnen maken van observaties. Dit is echter moeilijk te bewerkstelligen gezien de grootte van de steekproef in dit onderzoek. Het nadeel van observaties is bovendien dat het veel tijd en geld kost. Een derde limitatie in dit onderzoek is dat enkel gekeken is naar de effecten van opvoeding door ouders op externaliserend gedrag van adolescenten, maar niet naar de effecten van externaliserend gedrag op de opvoeding. Ander onderzoek suggereert dat externaliserend gedrag van adolescenten een effect kan hebben op de ouderlijke opvoeding (Bradley & Corwyn, 2013; Reitz et al., 2006).

De resultaten van deze studie bieden suggesties voor toekomstig onderzoek. Ten eerste zou toekomstig onderzoek gebruik kunnen maken van meerdere informanten om het risico van gedeelde methode variantie te voorkomen. Ten tweede zou toekomstig onderzoek zich kunnen richten op het effect van externaliserend gedrag van

adolescenten op de opvoeding. Tot slot zou toekomstig onderzoek ook gegevens van de adolescenten van jongere jaren bij het onderzoek kunnen betrekken. Het zou namelijk kunnen zijn dat externaliserend gedrag tijdens de adolescentie dermate stabiel is dat ouders hier minder effect op hebben. Wanneer gegevens van jongere jaren worden meegenomen, komt de ontwikkeling van het effect beter in beeld en kan onderzocht worden of dezelfde resultaten gerepliceerd kunnen worden. Wanneer blijkt dat opvoeding vooral tijdens de kindertijd effect heeft, zou dit tevens belangrijke implicaties kunnen hebben voor toekomstige interventies. Interventies zouden dan reeds in de kindertijd ingezet moeten worden.

Conclusie

Deze studie heeft bijgedragen aan de kennis over het effect van opvoeding op externaliserend gedrag, doordat het gekeken heeft naar de verandering in externaliserend gedrag. Daarnaast heeft deze studie onderscheid gemaakt in de effecten van moeders en vaders. De resultaten tonen aan dat vooral de negatieve opvoedgedragingen overreactieve discipline en laksheid van moeders zijn gerelateerd aan een toename in externaliserend gedrag, bovenop de relatief sterke stabiliteit in externaliserend gedrag over de twee jaar. Om genoemde redenen kan gesuggereerd worden dat interventies niet enkel gericht zouden moeten zijn op ouders, maar ook op de adolescent zelf en zijn sociale omgeving.

Tabel 2

Bivariate correlaties van leeftijd, sekse, het externaliserend gedrag en de opvoedgedragingen

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Leeftijd		0.04	0.11**	0.11**	-0.15**	-0.05	0.03	0.08		
2. Sekse	0.04		-0.01	-0.07	0.04	0.08	-0.08	-0.02		
3. Externaliserend gedrag T1	0.11**	-0.01		0.50***	-0.21***	-0.12**	0.19***	0.05	11.53	5.71
4. Externaliserend gedrag T2	0.11**	-0.07	0.50***		-0.12**	-0.03	0.14**	0.07	12.62	6.24
5. Warmte	-0.08	0.10*	-0.08*	-0.07	0.29***	0.06	-0.10*	-0.10*	3.59	0.56
6. Autonomie ondersteuning	0.09*	0.13**	-0.08*	-0.02	0.14**	0.33***	-0.10*	-0.11*	3.13	0.47
7. Overreactiviteit	-0.01	-0.11*	0.24***	0.23***	-0.16**	-0.16**	0.22***	0.13**	3.10	0.91
8. Laxheid	0.10*	-0.07	0.11*	0.14**	-0.18***	-0.08	0.09	0.20***	2.43	0.70
9. Gemiddelde			11.53	12.62	4.02	3.16	3.12	2.29		
10. Standaarddeviatie			5.71	6.24	0.50	0.47	0.84	0.69		

Noot. Boven de diagonaal wordt de vaderdata beschreven, onder de diagonaal de moederdata en op de diagonaal hoe de opvoedvariabelen van moeders en vaders met elkaar correleren.

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$

Literatuur

- Achenbach, T. M. (1991). *Integrative guide for the 1991 CBCL/4-18, YSR, and TRF profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Achenbach, T. M. (2007). *Youth Self-Report for Ages 11-18*. Downloaded March 2014 from: <http://www.aseba.org/forms/ysr.pdf>
- Aquilino, W. S., & Supple, A.J. (2001). Long-term effects of parenting practices during adolescence on well-being outcomes in young adulthood. *Journal of Family Issues*, 22, 289-308. doi:10.1177/019251301022003002
- Arnold, D. S., O'Leary, S. G., Wolff, L. S., & Acker, M. M. (1993). The Parenting Scale: A measure of dysfunctional parenting in discipline situations. *Psychological Assessment*, 5, 137-144. doi:10.1037/1040-3590.5.2.137
- Bandura, A., & Huston, A. C. (1961). Identification as a process of incidental learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63, 575-582. Retrieved from: <http://psycnet.apa.org/journals/abn/63/2/311/>
- Barnes, G. M., Hoffman, J. H., Welte, J. W., Farrell, M. P., & Dintcheff, B. A. (2006). Effects of parental monitoring and peer deviance on substance use and delinquency. *Journal of Marriage and Family*, 68, 1084-1104. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00315.x
- Bongers, I. L., Koot, H. M., Van der Ende, J., & Verhulst, F. C. (2004). Developmental trajectories of externalizing behaviors in childhood and adolescence. *Child Development*, 75, 1523-1537. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00755.x
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: vol. 1. Attachment (2nd ed.)*. New York: Basic Books.
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. (2013). From parent to child to parent...: Paths in and out of problem behaviour. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41, 515-529. doi:10.1007/s10802-012-9692-x
- Buist, K. L., Dekovic, M., Meeus, W., & Van Aken, M. A. G. (2004). Gehechtheid en internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. *Kind en adolescent*, 25, 80-91. doi:10.1007/BF03060909
- Caspi, A., Moffitt, T. E., Morgan, J., Rutter, M., Taylor, A., Arseneault, L., ... Polo-Tomas, M. (2004). Maternal expressed emotion predicts children's antisocial behavior problems: Using monozygotic-twin differences to identify environmental effects on behavioral development. *Developmental Psychology*, 40, 149-161. doi:10.1037/0012-1649.40.2.149
- Chen, X. (2010). Desire for autonomy and adolescent delinquency: A latent growth curve analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 37, 989-1004. doi:10.1177/0093854810-367481

- De Haan, A. D., Prinzie, P., & Deković, M. (2010). How and why children change in aggression and delinquency from childhood to adolescence: Moderation of overreactive discipline by child personality. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*, 725-733. doi:10.1111/j.1469-7610.2009.02192.x
- De Haan, A. D., Prinzie, P., & Deković, M. (2012). Change and reciprocity in adolescent aggressive and rule-breaking behaviors and parental support and dysfunctional discipline. *Development and Psychopathology, 24*, 301-315. doi:10.1017/S0954579411000848
- Deković, M., Janssens, J. M. A. M., & Van As, N. M. C. (2003). Family predictors of antisocial behavior in adolescence. *Family Process, 42*, 223-235. doi:10.1111/j.1545-5300.2003.42203.x
- Denham, S. A., Workman, E., Cole, P. M., Weissbrod, C., Kendziora, K. T., & Zhan-Waxler, C. (2000). Prediction of externalizing behavior problems from early to middle childhood: The role of parental socialization and emotion expression. *Development and Psychopathology, 12*, 23-45. doi:10.1017/S0954579400001024
- Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology, 39*, 349-371. doi:10.1037/0012-1649.39.2.349
- Edens, J., Skopp, N. A., & Cahill, M. A. (2008). Psychopathic features moderate the relationship between harsh and inconsistent parental discipline and adolescent antisocial behavior. *Journal of Clinical Child and Adolescence Psychology, 37*, 472-476. doi:10.1080/15374410801955938
- Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Richard A. Fabes, R. A., & Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control, and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child Development, 76*, 1055-1071. doi:10.1111/j.1467-8624.2005.00897.x
- Epstein, S. (1983). *The Mother – Father – Peer scale*. Unpublished manuscript. Amherst: University of Massachusetts.
- Feinberg, M., & Hetherington, E. M. (2001). Differential parenting as a within-family variable. *Journal of Family Psychology, 15*, 22-37. doi:10.1037//0893-3200.15.1.22
- Gaertner, A. E., Fite, P. J., & Colder, C. R. (2010). Parenting and friendship quality as predictors of internalizing and externalizing symptoms in early adolescence. *Journal of Child and Family Studies, 19*, 101-108. doi:10.1007/s10826-009-9289-3

- Halgunseth, L. C., Perkins, D. F., Lippold, M. A., & Nix, R. L. (2013). Delinquent-oriented attitudes mediate the relation between parental inconsistent discipline and early adolescent behavior. *Journal of Family Psychology, 27*, 293-302. doi:10.1037/a0031962
- Henderson, C. E., Dakof, G. A., Schwartz, S. J., & Liddle, H. A. (2006). Family functioning, self-concept, and severity of adolescent externalizing problems. *Journal of Child and Family Studies, 15*, 719-729. doi:10.1007/s10826-006-9045-x
- Hofstra, M. B., Van der Ende, J., & Verhulst, F. C. (2002). Child and adolescent problems predict DSM-IV disorders in adulthood: A 14-year follow-up of a Dutch epidemiological sample. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 41*, 182-189. doi:10.1097/00004583-200202000-00012
- Irvine, A. B., Biglan, A., Smolkowski, K., & Ary, D. V. (1999). The value of the Parenting Scale for measuring the discipline practices of parents of middle school children. *Behaviour Research and Therapy, 37*, 127-142. doi:10.1016/S0005-7967(98)00114-4
- Kerr, M., & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology, 36*, 366-380. doi:10.1037//0012-1649.36.3.366
- Kiesner, J., Dishion, T. J., & Poulin, F. (2001). A reinforcement model of conduct problems in children and adolescents: Advances in theory and intervention. In J. Hill, & B. Maughan (Eds.), *Conduct disorders in childhood and adolescence* (pp. 264-291). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kunz, J. H., & Grych, J. H. (2013). Parental psychological control and autonomy granting: Distinctions and associations with child and family functioning. *Parenting: Science and Practice, 13*, 77-94. doi:10.1080/15295192.2012.709147
- Lahey, B., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (Eds.). (2003). *Cause of conduct disorder and juvenile delinquency*. New York: Guilford.
- Lansford, J. E., Laird, R. D., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (2013). Mothers' and fathers' autonomy-relevant parenting: Longitudinal links with adolescents' externalizing and internalizing behavior. *Journal of Youth and Adolescence*. Advance online publication. doi:10.1007/s10964-013-0079-2
- Lengue, L. J. (2006). Growth in temperament and parenting as predictors of adjustment during children's transition to adolescence. *Developmental Psychology, 42*, 819-832. doi:10.1037/0012-1649.42.5.819
- Lindell, M. K., & Whitney, D. J. (2001). Accounting for common method variance in cross-sectional research designs. *Journal of Applied Psychology, 56*, 114-121. doi:10.1037//0021-9010.86.1.114

- Locke, L. M., & Prinz, R. J. (2002). Measurement of parental discipline and nurturance. *Clinical Psychology, 22*, 895-929. doi:10.1016/S0272-7358(02)00133-2
- Lopez, F. G., & Brennan, K. A. (2000). Dynamic processes underlying adult attachment organization: Toward an attachment theoretical perspective on the healthy and effective self. *Journal of Counseling Psychology, 47*, 283-300. doi:10.1037/0022-0167.47.3.283
- Luyckx, K., Tildesley, E. A., Soenens, B., Andrews, J. A., Hampson, S. E., Peterson, M., & Duriez, B. (2011). Parenting and trajectories of children's maladaptive behaviors: A 12-year prospective community study. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 40*, 468-478. doi:10.1080/15374416.2011.563470
- Martino, S. C., Ellickson, P. L., Klein, D. J., McCaffrey, D., & Edelen, M. O. (2008). Multiple trajectories of physical aggression among adolescent boys and girls. *Aggressive Behavior, 34*, 61-75. doi:10.1002/ab.20215
- Patterson, G. R. (1976). The aggressive child: Victim and architect of a coercive system. In E. J. Mash, L. A. Hamerlynck, & L. C. Handy (Eds.), *Behavior modification and families* (pp. 267-316). New York: Brunner/Mazel.
- Pederson, C. A., & Fite, P. J. (2014). The impact of parenting on the association between child aggression subtypes and oppositional defiant disorder symptoms. *Child Psychiatry & Human Development*. doi:10.1007/s10578-014-0441-y
- Prinz, P., Onghena, P., & Hellinckx, W. (2007). Reexamining the Parenting Scale. Reliability, factor structure, and concurrent validity of a scale for assessing the discipline practices of mothers and fathers of elementary-school-aged children. *European Journal of Psychological Assessment, 23*, 24-31. doi:10.1027/1015-5759.23.1.24
- Prinz, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquière, P., & Colpin, H. (2003). The additive and interactive effects of parenting and children's personality on externalizing behavior. *European Journal of Personality, 17*, 95-117. doi:10.1002/per.467
- Prinz, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquière, P., & Colpin, H. (2004). Parent and child personality characteristics as predictors of negative discipline and externalizing problem behaviour in children. *European Journal of Personality, 18*, 73-102. doi:10.1002/per.501
- Prinz, P., Van der Sluis, C. M., De Haan, A. D., & Deković, M. (2010). The mediational role of parenting on the longitudinal relation between child personality and externalizing behavior. *Journal of Personality, 78*, 1301-1323. doi:10.1111/j.1467-6494.2010.00651.x

- Raboteg-Šarić, Z., Rijavec, M., & Brajša-Žganec, A. (2001). The relation of parental practices and self-conceptions to young adolescent problem behaviors and substance use. *Nordic Journal of Psychiatry, 55*, 203-209.
doi:10.1080/08039480152036092
- Reitz, E., Deković, M., & Meijer, A. M. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behavior in early adolescence: Child behavior as moderator and predictor. *Journal of Adolescence, 29*, 419-436.
doi:10.1016/j.adolescence.2005.08.003
- Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F., & Hart C. H. (1995). Authoritative, authoritarian, and permissive parenting practices: Development of a new measure. *Psychological Reports, 77*, 819-830. doi:10.2466/pr0.1995.77.3.819
- Rothbaum, F., & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 116*, 55-74. doi: 10.1037/0033-2909.116.1.55
- Sameroff, A. J., & MacKenzie, M. J. (2003). Research strategies for capturing transactional model of development: The limits of the possible. *Development and Psychopathology, 15*, 613-640. doi:10.1017/S0954579403000312
- Schalenbourg, K., & Verschueren, K., (2003). Probleemgedrag van kleuters op school en de relatie met ouderlijke opvoeding. *Kind en adolescent, 24*, 111-121.
doi:10.1007/BF03060891
- Spear, H. J., & Kulbok, P. (2004). Autonomy and adolescence: A concept analysis. *Public Health Nursing, 21*, 144-152. doi:10.1111/j.0737-1209.2004.021208.x
- Steinberg, L., & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. In M. Bornstein (Eds.), *Handbook of Parenting* (pp. 103-133). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stolz, H. E., Barber, B. K., & Olsen, J. A. (2005). Toward disentangling fathering and mothering: An assessment of relative importance. *Journal of Marriage and Family, 67*, 1076-1092. doi:10.1111/j.1741-3737.2005.00195.x
- Van den Akker, A. L., Deković, M., & Prinzie, P. (2010). Transitioning to adolescence: How changes in child personality and overreactive parenting predict adolescent adjustment problems. *Development and Psychopathology, 22*, 151-163.
doi:10.1017/S0954579409990320
- Verhulst, F. C., Van der Ende, J., & Koot, H. M. (1997). *Handleiding voor de YSR [Manual for the YSR]*. Rotterdam: Erasmus University and Department of Child and Adolescent Psychiatry, Sophia Children's Hospital.
- Vignoe, D., Bérubé, R. L., & Achenbach, T. M. (2000). *Bibliography of published studies using the Child Behavior Checklist and related materials*. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry

